

Recensioner

Richard A. V. Cox: Ainmean Tuineachaidh Leòdhais / The Settlement Names of Lewis. 1–2. 1086 pp. Ceann Drochaid: Clann Tuirc 2022. ISBN 978-0-9562490-1-2.

Readers with an interest in Hebridean place-names will no doubt be familiar with the work of Professor Richard Cox. Over the past 40 years, Richard has amassed a long list of publications in the field of contact onomastics, with a particular focus on the changes undergone by Old Norse place-name material on transfer to and preservation in a Scottish Gaelic linguistic environment. It was Richard who foregrounded the problems with the use of the term ‘hybrid’ in Hebridean name-studies (1988–89); highlighted the potential significance of syntax as a chronological marker (2004); and captured, classified and coded the Gaelic, Norse and other place-names of the Carloway Registry district in the west of Lewis (2002). In his latest opus, *Ainmean Tuineachaidh Leòdhais / The Settlement Names of Lewis* (2022), Professor Cox turns his attentions island-wide, with a survey and detailed linguistic analysis of 358 village-names.

First impressions are very good indeed. The scale of the endeavour is particularly striking, spanning around 1080 pages, spread over two handsome, hard-bound volumes. The text is, moreover, bilingual, with facing pages in English (Eng) and Scottish Gaelic (ScG, something which is both noteworthy in its own right and a welcome contribution to the development and popularisation of Scottish Gaelic as a language of modern academic discourse. Of these two volumes, the first outlines the concepts and theories that inform the author’s perspectives on place-name studies generally, along with his approach to onomastic field-work specifically, and the methodologies adopted for the categorisation, classification and coding of the surveyed material. It is furnished with 21 maps, which provide geographical context for the study, illustrate the distribution of the head names in each of the island’s ‘Local Areas’, and highlight some common Old Norse (ON) generics across the island as a whole. In addition to this, numerous charts, tables and lists provide a range of different angles on the structure, morphology, phonetics, vocabulary and chronology of the surveyed place-names. Volume I concludes with a list of sources and bibliography filling 54 pages bilingually, and a series of useful indices covering linguistic terms, generalities, individual words and personal names by source language, along with the place-names mentioned inside and outwith Lewis. Volume II is where we find the etymological analysis of the individual names, and a series of appendices exploring ‘Further settlement names’, a review of the etymology and evolution of the island-name *Leòdhas* (Eng *Lewis*), and tables of ‘Norse-Gaelic correspondences’ showing how key phonemes and clusters in the normalised ON writing system map onto modern ScG phonetics.

The significance of this material needs to be contextualised. The Isle of Lewis is the largest and most populous of Scotland’s Outer Hebrides. It is also the largest island in all of Scotland, and the third largest of the British and Irish Isles. Lying at the northern extreme of *An t-Eilean Fada* (ScG, ‘the long island’), its cultural heritage and traditions have long held a fascination for scholars of language, linguistics

and settlement history. Nowadays, Lewis represents the beating heart of the Scottish *Gàidhealtachd* (ScG, ‘Gaelic-speaking area’), and is home to the highest concentration of Gaelic speakers in any part of the country. Here as elsewhere, the relationship of local people to the landscape is framed by their understanding of local place-names, as illustrated recently in Rachel Barrowman’s edited volume, *History with Heart and Soul: The Place-names of North Lewis: Ness to Ballantrushal*.

In the last available census returns, from 2011, more than 60% of all residents over the age of three were claimed to speak Gaelic, rising to 72.8% for the civil parish of Barvas. In preceding centuries, the situation was even more pronounced. According to the Reverend Mr Donald MacDonald in his 1797 report to the *Statistical Account of Scotland* ‘[t]he common language of the parish is Gaelic’. This seems at odds with MacDonald’s subsequent observation that ‘[t]he names of the places are derived from the Norwegian language’ (*OSA*, Vol. XIX, p. 273). While it would seem reasonable to assume that this unusual juxtaposition had its origins in the activities of Viking-Age Scandinavians, the nature and scale of those activities remain matters of debate. There are no contemporary or near contemporary narrative sources for any kind of Viking activity in Lewis, let alone a Norse *landnám*. Instead, our understanding of these developments must be pieced together from a range of evidence. Archaeological, skeletal, and genetic sources are important here – including DNA from modern humans and house mice. So too is literary, linguistic and cultural material. By far the most accessible of these later sources are the local names of places. In 1876, Captain F. W. L. Thomas stressed the ON origins of Lewis settlement-names in his case for the Scandinavian ‘extirpation’ of the Isles. While modern scholars are more circumspect on the idea of blanket settlement in the West Highlands and Islands and accept the possibility of different degrees of ‘norsification’ in different parts of the region, trying to establish precisely what happened, where, remains a central theme in Scottish Viking Studies.

Cox himself has made numerous contributions to this debate based on linguistic analyses of place-name material. Perhaps the most famous of these is the observation that none of the Gaelic place-names in the Carloway Registry district of Lewis ‘can be shown without doubt to be pre-Norse’ (2002, p. 118). It may come as a surprise, therefore, that this is not a line of investigation that features at all prominently in *The Settlement Names of Lewis*. Yes, there is a historical introduction, but it is, to say the least, cursory – with anything approaching an explanatory model for the island’s Norse namescapes conspicuous by its absence. But that is not as problematic as it might seem. The book is presented in part as a more neutral onomastic resource, as which it will no doubt become invaluable. It can also be seen as an exercise in applied phonetics. In the century and a half since Thomas made his pronouncements on Lewis place-names, there have been numerous more detailed studies of varying subsets of that material. Cox acknowledges a debt here to the groundwork undertaken by a range of Scottish, German and Nordic scholars, of whom Henderson, MacBain, Fraser, Nicolaisen, Marstrander, Borgstrøm, Sommerfeldt, Pálsson, and Gammeltoft will be amongst the more familiar. However, the main inspiration, as outlined by the author himself, is his late mentor, friend, and fellow phonetician, Magne Oftedal. As much of a model of phonetic rigour as Oftedal may have been in his day, Cox concedes the need to update best-practice with regard to fieldwork, and to expand the scope of Oftedal’s 1954 study, *The Village Names of Lewis in the Outer Hebrides*. Indeed, Cox’ stated aim is to ‘open up

the subject further given the additional research and scholarship of the last 65 years' (2022, p. 19).¹

Does he achieve this? In short, yes. *The Settlement Names of Lewis* amounts to a masterclass in historical phonetics. Taking his cues from well-established linguistic principles, Cox negotiates the evidence systematically, nimbly assessing the relationship between the written forms of names, their Gaelic-language reconstructions, the local pronunciation, and the typological possibilities this presents in terms of ON pronunciation and the reconstruction of normalised ON forms. Scandinavian colleagues will be surprised to learn that the written forms used in this process are mostly very recent, with few being more than a couple of hundred years old. In fact, Cox actively eschews the use of older material – but with good reason. In Lewis, the bulk of this comes from Blaué's 1654 *Atlas of Scotland*, which extrapolates on earlier work by the elusive Timothy Pont in ways which are known to have introduced mistakes in the form and (relative) location of the names, rendering them unreliable at best and misleading at worst (*cf.* pp. 41, 793).

Cox' phonetics-centred approach to etymology is helped by the shared first-syllable word stress of ON and ScG – the structures of the latter providing a resilient vehicle for the preservation of material from the former. He also takes numerous steps to mitigate the difficulties in longitudinal analysis. The key principles in play are the distinction between loan-words and loan-names, and the observation that place-names tend to be borrowed on an onomastic rather than lexical level. Detailed reference is also made to known and suspected developments in the languages at relevant points in their chronology. This includes taking careful account of Gaelic linguistic phenomena such as lenition, de-lenition, vowel alternation, the contraction of multi-syllabic loans, and other common phonological adaptations. Cox also allows for the influence of *dinnseanchas* (ScG 'place-lore' or 'folk etymology') and the resultant morphemic substitution, as seen, for example, in *Dùn Èistean*, where association of the specific *Èistean with the ScG personal-name *Ùisdean*, masks an original ON *Eiðsstein, in reference to a tidal island (pp. 683–687). The approach taken also allows for the phenomenon of transference, whereby name material can survive in association with locations removed from their original context; and the potential influence of English, as seen in *Achadh a' Phlastair* (Eng *Plasterfield*), where an earlier ScG *Achadh an Aoil, 'field of the lime', appears to have been translated, first into English and then back into ScG (pp. 439–441). Beyond all of this, scope is left for an element of uncertainty (p. 37).

The etymological discussions are extensive, with quite a few filling four or five pages, and covering familiar interpretational dilemmas, *e.g.* *Siadar* (Eng *Shader*) in Sgir a' Chaladaich, which addresses the difficulties in distinguishing ON *setr* from the ON *sætr* (pp. 877–887). In some cases, Cox' consideration of alternatives challenges the popular understanding of names, *e.g.* *Callanis* (Eng *Callanish*) in An Taobh Siar, where the *Kjalar-nis (*sic*), of MacBain and Fraser, '(the) promontory of the keel', is eschewed in favour of Oftedal's *Kallaðarnes, 'the promontory from which one used to call for a ferry boat' (pp. 581–583). With *Steòrnabhagh* (Eng *Stornoway*), Cox deviates from the assumed 'guiding or steering bay' and opts instead for ON *Stjòrnúvágr, meaning 'star bay', and pointing to the angular profile of the three promontories which frame the inner harbour (pp. 898–899). The longest discussion is reserved for the name *Leòdhas* itself (pp. 975–987), which is presented in its own appendix. While there is

¹ Page-numbers refer to the English-language text.

no real dispute that the island-name has passed through the ON *Ljóðhús* of medieval Icelandic sources, literal readings of the name as an opaque ‘people house’ or ‘house of songs’, point to origins in the adaptation of an earlier Celtic name. Cox makes a convincing case for that precursor on phonetic grounds, settling on Old Gaelic **Lebdus*, which would yield the same ScG *Leòdhas* as ON *Ljóðhús*. ‘The meaning of this name? ‘the long one’, which can be directly compared to the more recent *An t-Eilean Fada*, meaning ‘the long island’, the Gaelic by-name used for the Western Isles as a whole, for Lewis and Harris combined, and occasionally for the Isle of Lewis on its own (Cox 2022, pp. 981–983) – *plus ça change!*

While Cox’ etymological discussions are instructive in isolation, they have also been distilled into a series of discrete phonetic transformations. These illustrate in a thorough and nuanced way, how the spoken form of Lewis’ ON place-names was adopted into the spoken form of ScG. As a resource, the tables improve substantially on those of Henderson (1910), who sometimes uses modern Icelandic instead of ON orthography, and will no doubt become a key tool in the analysis of suspected ON name material, and the review of established etymologies alike.

For all its positive qualities, the work is not without some minor controversies. There is a tendency towards the rigid adherence to strictly compartmentalised rules. Borrowings are traced to case-level, which often means it is impossible on the basis of form alone to distinguish between nominative and accusative. Yet the reality of place-name usage in oral tradition means that names are unlikely to have been used, heard or transmitted in the nominative form. It is also assumed that all names should be grammatically correct in accordance with later literary norms. The use of epenthetic vowels, for example, is acknowledged in ScG name-typology (p. 123), but not always considered for ON (e.g. p. 553). This seems unnecessarily prescriptive in a work which recognises the prominence of uncertainty.

Cox’ consideration of chronological developments in ON builds on Einar Haugen’s periodisation and terminology (p. 317). While Haugen himself stresses the potential for variation within these groupings, expressly describing them as language continua, Cox assumes a level of uniformity and regularity in Common Scandinavian (CSc), which ignores the possibility of dialectal variation in early medieval Norway – somewhat surprising given the distinction he goes on to note between the Hebridean dialects of Gaelic, with granular reference to those of West and East Lewis (pp. 473–475). The pronunciation of *Bràigh na h-Aoidhe* (Eng *Branahuie*), for example, may well align with a reconstructed CSc **aið*. Two alternatives worth considering is that the parent dialect in Norway had retained [ai] into the Old Norse period, or even saw it lowered from [ei] at a later stage. Following Stewart (2004) and Gammeltoft (2004), it might also be asked whether it is semantically appropriate to describe this kind of material as borrowed rather than retained vocabulary. But that is a discussion for another paper.

There are also places where the etymologies privilege the author’s phonetic approach at the expense of tried and tested onomastic and settlement historical methodologies (see, for example, Christensen & Kousgård Sørensen 1972). The ambiguities in *Baile an Truiseil* (Eng *Ballantrushal*, pp. 477–489), *Barra Glom* (Eng *Barraglom*, pp. 505–509), *Beirgho* (pp. 523–525) and quite a few others would have been even more convincingly addressed with reference to better understood cognates from Norway and elsewhere in the Norse expansion zone. By the same token, there are places where the filtering of potential etymologies stops short of the final ‘test against reality’

needed to assess their viability in the light of the name's geospatial and cultural context, *i.e.* does the name fit the landscape?

The range of etymological possibilities is often very wide. In most cases, that is simply the nature of the beast. There are, however, more than a few examples where the net that Cox casts is perhaps unnecessarily broad. It is clear from numerous studies that the range of vocabulary encountered in Scotland's ON place-names is especially limited compared to the standard lexicon. This may be a result of commemorative naming practices, colonists in a hurry to name their new environment, or both (see Nicolaisen 1979–80, 1987; Kruse 2007). Forcing his phonetic model leads Cox into the realm of unusual words, synonyms, and personal names. There is the abbreviated ON personal-name *Gregus*, for example, presented without comment on its possibly late date (p. 761); the village-name *Íslibhig* (Eng *Islivig*) is seen as deriving from the rarely attested ON adjective *illsligr* rather than the longstanding interpretation **Íslendingavík*, 'bay of the Icelanders' (pp. 773–775); *Miabhag* (Eng *Miavaig*) is taken as **Mævøk* 'the narrow opening', rather than a more straightforward *Mævágr* or *Mævík* (pp. 807–815). Further justification in the form of Norwegian cognates would have helped. There is also some interesting dictionary work. The specific in *Borraiseadar* is seen as ON **barri*, which is translated as 'ram' on the basis of Nynorsk *barre* (p. 547), when we might have expected the concept to be realised as ON *hrútr*; **Raisteal* in *Geárraidh Raisteal* is linked with *raptr* m., which is translated as 'tree-trunk' rather than the 'rafter' or 'beam' that we might expect (p. 733). One wonders whether this is due in part to the dictionary used – an update of the very compact Heggstad *et al.*: *Gamalnorsk ordbok*, which is almost completely lacking in the examples and source references provided in more extensive works such as Fritzner's *Ordbog*, and Cleasby, Vigfusson & Craigie's *Dictionary*.

There are only a few typos and errors. The Old Norse preposition *milli* governs the genitive and not the accusative case (p. 97); the noun *ørn* is masculine and not feminine (p. 295) – although the confusion here is likely to be with the corresponding ScG *iolaire* f. 'eagle'; the epithet of *Einarr Lygra* is not a surname but a by-name (p. 791). When the World Ash, *Yggdrasill*, is discussed in the context of horses, it would be better rendered 'steed of the terrifying one', than 'the tree of the universe' (p. 481); the specific in *Gleann Thormoid* is traced to *Pormund*, the 'accusative of ON *Pormóðr*', when this is more likely to be *Pormóð* (p. 971). Inconsistencies are minor. Discussion of the element **Croistean* in *Loch Croistean* (Eng *Lochcroistean*), hesitates to affirm derivation from ON **Kross-stein* as 'there is no sign or report of a cross-marked stone in the vicinity' (pp. 793–795). Yet it had already been established in the discussion of *Crosabost* (Eng *Crossbost*) that ON *kross* could be "used in the sense 'crossing-place, crossing, fork in a road'" (pp. 657–659). However, none of these detract from the value of the work.

In summary, *The Settlement Names of Lewis* is an impressive contribution to Scottish place-name studies. The approaches it demonstrates to the changes encountered in language contact between Old Norse and Gaelic are nothing short of thorough, as are the discussions it prompts of the etymologies of place-name material in Old Norse and Scottish Gaelic. Even in the few instances where the conclusions are not so strong, the process followed and possibilities raised will surely serve a guiding role in any future investigations. If your onomastic interests extend to Scotland's Viking Age, you should get a copy.

Works cited in the review above: Christensen, V. & Kousgård Sørensen, J., 1972: *Stednavneforskning 1: Afgrænsning, terminologi, metode, datering*. København. — Cleasby, R., Vigfusson, G. & Craigie, W. A., 1957: *An Icelandic-English dictionary*. 2nd ed. Oxford. — Cox, R. A. V., 1988–89: Questioning the value and validity of the term ‘hybrid’, in Hebridean place-name study. In: *Nomina 12*. — Cox, R. A. V., 2002: *The Gaelic Place-Names of Carloway, Lewis: Their Structure and Significance*. Dublin. — Cox, R. A. V., 2004: *The Norse Element in Scottish Place Names: Syntax as a chronological marker*. In: *Unity in Diversity: Studies in Irish and Scottish Gaelic Language, Literature and History, Léann na Tríonóide / Trinity Irish Studies No. 1*, eds.: C. G. Ó Háinle & D. E. Meek. Dublin. — Cox, R. A. V., 2022: *Ainmean Tuineachaidh Leòdhais / The Settlement Names of Lewis. Brig o’ Turk*. — Fritzner, J., 1867: *Ordbog over det gamle norske sprog*. 1–3. Kristiania. — Gammeltoft, P., 2004: *Scandinavian-Gaelic contacts: Can place-names and place-name elements be used as a source for contact-linguistic research?* In: *Nowele 44*. — Heggstad, L., Hødnebø, F., & Simensen, E., 2015: *Norrøn ordbok*. 5th ed. Oslo. — Henderson, G., 1910: *The Norse Influence on Celtic Scotland*. Glasgow. — *History with Heart and Soul: The Place-names of North Lewis: Ness to Ballantrushal*, ed: R. Bannerman, 2002, Stornoway. — Kruse, A., 2007: *Fashion, Limitation and Nostalgia: Scandinavian Place-Names Abroad*. In: *Images and imaginations: perspectives on Britain and Scandinavia*, eds.: P. Graves & A. Kruse. Edinburgh. — Nicolaisen, W. F. H., 1979–80: *Early Scandinavian Naming in the Northern and Western Isles*. In: *Northern Scotland 3.2*. — Nicolaisen, W. F. H., 1987: *Imitation and Innovation in the Scandinavian Place-Names of the Northern Isles*. In: *Nomina 11*. — Oftedal, M., 1954: *The Village Names of Lewis in the Outer Hebrides*. In: *Norsk tidsskrift for sprogvidenskap 17*. — OSA = *The Old Statistical Account of Scotland*. <https://stataccscot.edina.ac.uk/static/statacc/dist/home> (Accessed 24 Oct 2023). — Stewart, T., 2004: *Lexical Imposition: Old Norse vocabulary in Scottish Gaelic*. In: *Diachronica 21:2*. — Thomas, F. W. L., 1874–76: *Did the Norsemen Extirpate the Inhabitants of the Hebrides in the Ninth Century?* In: *Proceedings of the Society of Antiquaries of Scotland 11*.

Alan Macniven

Danmarks Stednavne 100 år. Jubilæumsskrift i anledning af hundredåret for udgivelsen af bind 1: *Samsøs Stednavne*. Red. af Johnny Grandjean Gøgsig Jakobsen under medvirken af Birgit Eggert. Udgivet af Arkiv for Navneforskning, Københavns Universitet. 275 s. København: Museum Tusulanums Forlag 2022. (Navnestudier udg. af Arkiv for Navneforskning 46.) ISBN: 978-87-635-4707-9.

År 2022 var det hundra år sedan det första bandet av *Danmarks Stednavne* (DS) publicerades. Med anledning av detta har Arkiv for Navneforskning vid Københavns Universitet gett ut en jubileumsskrift. Den består av 12 uppsatser samt en värdefull bibliografi, utarbetad av Birgit Eggert. Det första bandet av DS behandlade ortnamnen på Samsø, och många av uppsatserna berör ort- och personnamn på denna ö. Jag kommer här att koncentrera mig på några av ortnamnsuppsatserna.

Arbetet med verket DS fortgår alltså. Ungefär en tredjedel av Danmark återstår att behandla. Johnny Grandjean Gøgsig Jakobsen ställer den kontrafaktiska frågan hur Samsø-bandet skulle sett ut om det utgavs idag. Detta ger honom anledning att diskutera förändringar av namnurval och redaktionella principer för DS genom tiderna. Särskilt när det gäller den tidsödande hanteringen av ägonamnen (*marknavne*) har praxis växlat – ibland har de tagits med, ibland inte. Här får vi emellertid klart besked inför framtiden: Jakobsen meddelar nämligen att »Under ønske om at Danmarks Stednavne skal kunne afsluttes inden endnu et århundrede er gået, vil redaktionen derfor fremover følge udgivelsesformen uden den ressourcekrævende behandling af hele marknavnematerialet...» (s. 45). Detta är klokt. Det omfattande och dynamiska ägonamns materialet lämpar sig dåligt för ortnamnsserierna.

Med anspelning på att *Samsø* också är namnet på en ost tar Bent Jørgensen upp brister i utgåvan under titeln *Huller i osten*. Men medan *Samsø* som ost är rundpipig och har många (om än ganska små) hål, tycks band 1 av DS vara mer kompakt. Han lyfter dock fram vad som förefaller vara ett borttappat sockennamn *Brotthrop*, belagt en gång på 1400-talet (*parrochiale ecclesiam in Brotthrop in Samsø*, se s. 52 i boken för källa). Att efterleden är *-torp* står klart och förleden vill Jørgensen uppfatta som da. *bråde*, fda. *broti* m. 'dyngte fældede træer, forhugg', dvs. motsvarande sv. *bråte*. Han avfärdar därvid möjligheten av att mansnamnet *Broddi* ingår, som är svagt belagt i Danmark. Kanske ska denna möjlighet ändå hållas öppen. Namnet är bättre belagt i fornsvenskan och ingår sannolikt i två öländska ortnamn, det mot *Brotthrop* direkt svarande *Bröttorp* (j *bruddathorpe* 1360) och troligen också i det endast sent belagda *Bruddestad* (SOKa 7 s. 122 f.).

Gillian Fellows-Jensen återvänder till namnet *Onsbjerg* på *Samsø* och *Roseberry Topping* i Yorkshire – två namn som, får vi veta, har intresserat henne en stor del av livet och som hon behandlat i åtminstone två tidigare uppsatser, från 1990 och 1992. Yorkshire-namnet skrivs *Othenesberg* 1199 och är uppenbarligen ett gammalt **Othinsbjerg*. Redan i de tidigare uppsatserna var hon benägen att betrakta det engelska namnet som överfört eller lånat från *Samsø* av danska nybyggare, och det är en uppfattning som hon nu – med en viss modifiering – vidhåller (»I am convinced that the Danes named the place after Odin but hardly that they associated it with heathen worship» s. 64). Uppsatsen ger intressanta forskningshistoriska inblickar och är som vanligt mycket underhållande skriven. Jag ska återkomma till namnet *Onsbjerg* nedan.

Birgit Eggert ger en pedagogisk översikt av de jyska önamnen bildade genom *-s*-avledning. Dit för hon, förutom *Als*, *Mors* och *Samsø* även *Læsø*, som enligt hennes tolkning är avlett av fda. **læ* n. 'lä', urn. **hlewa*-. I *Snekke*-navne en gang till återvänder Bente Holmberg till *snäck*-namnen och kompletterar den korpus av dylika namn som hon och Jan Skamby Madsen publicerade 1998. Hennes källkritiska diskussion av materialet är värdefull. Jag hoppas att hon som ett framtida projekt ger sig i kast också med det 30-tal *snekke*-namn från Skåne, Blekinge och Halland som nämns i texten. Peder Gammeltoft tar oss med på en upptäcktsfärd i databasernas värld, från XML över RDBMS till NoSQL. Vi får också stifta bekantskap med förkortningar som BESK, DASK och ENSK i en intressant historisk inledning. Samtidigt är det en pedagogisk snabbkurs i databashantering för namnforskare.

Med Sofie Laurine Albris och Anders Pihls bidrag förs handlingen över till en helt annan ö, nämligen Bornholm. I den stora och brett utplagda uppsatsen *Bornholms førkristne landskab og bebyggelse*. Nogle ekstralingvistiske perspektiver på Danmarks Stednavne 10 ger de en fyllig och uppdaterad beskrivning av Bornholms förhisto-

ria utifrån både ortnamn och arkeologi. Uppsatsen är således mycket mer än »nogle ekstralingvistiske perspektiver» på DS 10 och illustrerar på ett lysande sätt vikten av bebyggelsehistoriska perspektiv i namnforskningen. Här framträder också Bornholms särpräglade ortnamnsskick som skiljer sig dramatiskt från vad som är vanligt i Sydskandinavien och understryker öns särart. Mycket skulle förtjäna att lyftas fram och kommenteras i denna rika uppsats men jag får nöja mig med några nerslag. Ett första kan vara att *torp* i betydelsen »en (lille) høj og tør eng med ringe græsvækst» möjligen kan föreligga också på Öland – annars är likheterna mellan de båda öarna små vad gäller ortnamnen.

Stort intresse ägnas namnet *Gudhjem* som kontextualiseras både namnmässigt, landskapsmässigt och forskningshistoriskt. Det förefaller rimligt att namnet kan knytas till den rika fornlämningsmiljön vid Agerbygård. Albris & Pihl för också en intressant diskussion om relationen mellan *Gudhjem* och *Sort Muld*, den plats där så många guldgubbar påträffats, belägen ca 14 km åt sydöst. I sin forskningshistorik skriver de att de slutsatser om *Gudhem*-namnen som John Kousgård Sørensen drar i sin berömda uppsats från 1985 (i *Frühmittelalterliche Studien* 19) idag är »generelt accepterede i navneforskningen» (s. 218). Det är kanske sant, men kritiska synpunkter har funnits. Jag har själv påpekat att *-hem*-namnen ofta uppträder i etymologiskt enhetliga grupper – bara i Sverige finns t.ex. minst 12 *Grythem* och *Såhem*. De 11 *Gudhem*-namnen följer alltså snarast ett bekant mönster för namntypen. Frågan är om man verkligen i dessa fall ska räkna med bakomliggande, sammansatta appellativer? Argumentet att flera *Gudhem*-namn uppträder utanför *-hem*-namnens vanliga utbredningsområden stämmer egentligen bara för namnen på Bornholm och Fyn (se Vikstrand i *NoB* 105 [2017] s. 31 ff.). I diskussionen om en eventuell kultplats vid *Gudhjem* nämner Albris & Pihl att det är möjligt att »*Gudhēm*-navnene generelt også have haft områdebetegnende funktion og dækket større arealer med en række lokaliteter og aktiviteter, der blev opfattet som knyttet til religionen» (s. 219). Här hade de kunnat söka stöd i exemplet *Gudhem* i Västergötland, där den områdesbetecknande funktionen är mycket tydlig (a.a. s. 15 ff., 33).

Albris & Pihl lyfter fram två andra möjligen sakrala ortnamn på Bornholm, nämligen *Onsbæk* nära Rønne och *Onsbjerg* i Klemenskers socken. Båda är belagda från 1600-talet och kan säkert innehålla gudanamnet *Oden*. Det man dock bör vara uppmärksam på är att Odens namn aldrig verkar ha glömts bort i Skandinavien och att natur- och ägonamn där det uppträder kan vara från förhållandevis sen tid. Sådana yngre *Oden*-namn uppträder gärna i anslutning till iögonenfallande fornlämningar, vilka förknippats med hedendomen. För *Onsbæk* nämner Albris & Pihl att det längs bäckens norra lopp finns många fornlämningar, bland annat Källingehøj med en stor bautasten. Bättre förutsättningar att vara ett gammalt, sakralt namn har *Onsbjerg*. Det hör till en välbekant semantisk typ (*Odin* + höjdbeteckning) med många paralleller inte bara i Skandinavien utan i hela det germanskspråkiga Europa – förutom *Onsbjerg* på Samsø och *Roseberry Topping* i Yorkshire (se ovan) kan nämnas *Odens kulle* i Västergötland, *Woensberg* i Nederländerna, **Wotansberg*, nu *Bad Godesberg*, i Rhendalen och *Woodnesborough* i Kent. Det är något med *Oden* och berg som vi inte riktigt förstår ännu.

Boken Danmarks Stednavne 100 år vittnar om en vital forskningsmiljö där det fortsatta arbetet med verket är ryggraden. Hur annorlunda är det inte i Sverige. Här är det den statliga myndigheten Institutet för språk och folkminnen som ansvarar för det motsvarande verket Sveriges ortnamn. Men det är ett underbemannat och underfi-

nansierat projekt. Och därtill undangömt. Man får leta sig långt ner i hierarkierna på myndighetens webbplats för att hitta någon information om det. Under fliken »Jag är intresserad av» kan man inte ens välja ortnamn, bara namn, och inte heller på den sida man då kommer till finns någon information om Sveriges ortnamn.

Per Vikstrand

Vidar Haslum: Stedsnavn i Birkenes. 792 s. Oslo: Novus forlag i samarbeid med Birkenes historielag 2022. ISBN 978-82-8390-096-5.

Vidar Haslum har skrive ei bok på heile 792 sider om stadnamn frå Birkenes kommune i Agder fylke. I hovudkapittelet (s. 49–707) presenterer han namnetilfang som han registrerte i 1980-åra, først og fremst i åra 1985–1987, visstnok nærare 7000 ein-skildnamn. Materialet er presentert etter matrikkelgardane som dei høyrer til. I eit innleiingskapittel (kap. 1, s. 17–46) gjer han greie for førebuinga av prosjektet, bl.a. for kjelder som er nytta og diverse metodiske spørsmål. I eit sluttkapittel, kalla «Etterarbeidet – sammenfattende oversikt» (kap. 3, s. 711–756), har han klassifisert grunnorda og underledda i materialet, og han omtalar kort nokre grammatiske særdrag, bl.a. bruk av ubestemt eller bestemt form, og spørsmål som gjeld namnebruk, alderen til namna m.m. Bak i boka finn ein nyttige register over stadnamn, grunnord og personar, med tilvising til sider i boka der ein finn nærare omtale.

I føreordet skriv Haslum at boka er skriven «for alle», ikkje berre for språkforskarar, namnegranskarar og lokalhistorikarar, men også for grunneigarar, turgåarar, andre arealbrukarar, arealplanleggjarar og kulturhistorisk interesserte. Han viser til den store allmenne interessa for stadnamn. Ikkje minst birkenesingane sjølve synest ha vore ei viktig mottakargruppe, truleg den viktigaste. Forfattaren har systematisert namne- og kulturtilfang som han har samla, og gjeve det attende til dei som han fekk opplysningane av. Han peikar på at nedarva stadnamn er viktige kulturminne som kan gå tapt; det er viktig å ta vare på dei. Innsamlinga av stadnamn i nedarva tradisjon skal både ha ein praktisk, kulturell, pedagogisk og vitenskapleg funksjon.

Haslum understrekar kor viktig eit godt samarbeid med kommunen og historielaget i bygda har vore for dette arbeidet. Når det gjeld heimelsfolka, har han stilt som krav at dei skal vera oppvaksne på staden og støe i bruken av den lokale dialekten. Den nedarva uttalen og nedarva forståing av referansen har vorte registrert. Lydopptak er tekne av lengre samtalar med informantane; det har vore eit siktemål å få ein god geografisk beskrivelse. Haslum har elles gått gjennom eldre skriftlege kjelder, bl.a. lensrekneskapar, tingbøker, pantebøker og jordskifteprotokollar. Også gamle kart er undersøkte. Den landsdekkjande stadnamninnsamlinga blant skuleborn i 1930-åra, som mange stader er ei rikhaldig kjelde, har Haslum derimot hatt mindre nytte av, for tilfanget frå Birkenes er lite. Han understrekar (s. 43) at den primære oppgåva for han har vore å registrera namn i levande tradisjon; å leita etter eldre skriftformer har vore ei sekundær oppgåve.

Hovuddelen av boka (vel 650 sider) er ein presentasjon av innsamla stadnamn frå kvar av dei 91 matrikkelgardane, f.o.m. gardsnummer 1 Grødum t.o.m. gardsnummer 91 Tveide. Forfattaren understrekar kor viktig garden er for namngjevinga, med

tilvising til det som Magnus Olsen skriv i NK 5 (1939 s. 9) om garden som stabil sosial institusjon. For kvar einskild matrikkelgard gjev Haslum ein grundig omtale av grensene, der han nyttar mange stadnamn, og han gjer greie for bruksdeling og kulturminne på staden. Han skriv mykje om informantane og korleis innsamlinga har gått føre seg. Lesaren blir gjort kjend med nokre av systlene og gjeremåla til heimelsfolka, og om den tilknytninga dei har til vedkomande stad. Haslum legg ut om besøk og samalar, og om vandreturar med informantar og historielaget.

I omtalen av informantane tek forfattaren med opplysningar som vel må seiest å liggja noko på sida i denne samanhengen, t.d. på s. 160: «Ole Martin fulgte med i politikk, og også i sport og idrett. Den 16. februar 1936 skriver han for eksempel: 'Hørte i dag hopprennet ved de olympiske leker i Garmisch Partenkirchen og premieutdelingen sammesteds om kvellen'. Også i omtalen av stadene er det stundom teke med forteljingar som ikkje synest ha samband med tolkinga av vedkomande namn. Om *Heimtjønn* fortel t.d. Conrad (s. 92) at det der fanst iglar då han var gutunge: «Men så var der noen som fant på å sette ud aure i tjønna. Den vokste fort. Men da forsvant iglane, og dei kom aldri igjen». Slike forteljingar er med på å skapa ein lokal og folkeleg koloritt; dei er nok mest interessante for lokale lesarar. Strammare stil og språkføring i omtalen av somme møte med informantar kunne ha medverka til litt mindre volum på boka. Stemningsskapande er elles formuleringar som (s. 169): «Da kvelden nærmet seg, og han inntok godstolen i stua og tente pipa, kunne han ta seg all mulig tid til en god og lang prat om navn», jf. også (s. 169): «Det var alltid gildt å legge turen til...».

I sjølve namneomtalen skriv Haslum først om gardsnamnet, med opplysningar om nedervd lokal uttale, normert form, eldre skrivemåtar og tyding. Deretter følgjer presentasjon av dei einskilte lokale namna (smånamna) som er registrerte frå vedkomande matrikkelgard, med opplysningar om normert form og nedervd lokal uttale, og med omtale av kva det er namn på og kor stadene ligg. Nokre få av desse smånamna er tolka, for dei andre må ein slå opp i registeret bak i boka for å finna tilvising til ein tolkingsdel. Om dette skriv forfattaren (s. 43): «Hvis navnet har et ordinnhold som går igjen i mange navn, vil en ikke finne tolkninger i navnelistene, men i den sammenfattende delen bak som behandler navnene tematisk. De tolkningene som har fått plass i navnelistene, gjelder navn som ikke er av de vanligste». Han legg til at det av plassom-syn er valt ikkje å bruka plass på «tolkninger som må anses for heller spekulative», og han understrekar at drøfting av usikre tolkingsframlegg «ikke er gjort til noen primær målsetting her». I innleiingskapittelet understrekar han at boka skal vera lett å finna fram i og bruka.

Vala til forfattaren er for så vidt forståelege. Dersom alle namna skulle forklarast språkleg under presentasjonen, ville det, slik boka er lagd opp, sprengja alle rammer. På den andre sida vil ein lesar (også ein fagperson) oppleve det som noko tungvint å måtta slå opp i eit stort register bak i boka for å finna fram til side i boka der ein kan finna forklaring på eit namn. Ein fagperson ville elles hatt stor interesse av ei drøfting av usikre namnetolkningar.

Namneforklaringane i boka synest stort sett vera overtydande. Det nære samarbeidet som Haslum har hatt med heimelsfolka, må ha vore til stor hjelp i arbeidet med å tolka namna. Han har motteke framlegg til forklaring og har kunna diskutera moglege alternativ med folk med stor lokalkunnskap. Det finst mange artige namn og forklaringar. *Sunnhetsdalen* skal t.d. ha bakgrunn i at ein mann med namnet Torjus budde på denne staden ei tid. Han var adventist, las *Sunnhetsbladet* og var heile livet sitt oppteken av å leva sunt. *Trekongkleiva* inneheld ordet *trekonge*, med bakgrunn i eit tre

som ragar over dei andre trea på staden. Jordlappar med namn som *Essen* og *Teen* er jamførte med forma til dei nemnde bokstavane.

Til sist i presentasjonen av namna frå kvar matrikkelgard har forfattaren teke med opplysande kart som med tydeleg nummerering av kvart namn viser kor dei namngjevne stadene ligg i terrenget. Det er eitt kart for namn i innmarka, og eitt for namn i utmarka. Der namnetettleiken er særst stor, har forfattaren sjølv utarbeidd høvelege kartutsnitt der namna og stadene er avmerkte. Presentasjonen av namngjevne stader på dei mange karta i boka er gjort på ein eksemplarisk måte. Framstillinga er dessutan rikt illustrert med foto av namngjevne stader, bygningar og informantar, dei aller fleste tekne av forfattaren sjølv. For kvar namneartikkel er det elles teke med lister over kjelder til namnebelegg og tilvist litteratur.

I den siste oppsummerande delen av boka (vel 40 sider) er det oversyn over artsmarkerande ledd (grunnord) og underledd. Termen grunnord er definert som 'terrengord som opptre systematisk som hovudledd i stadnamn'. Grunnorda er ordna i typar (10 stk.) etter kva slags terrenglokaltet dei skildrar: 1. Kulturobjekt, 2. Fastmark, 3. Myr og grasmark, 4. Landformer etc. Ei slik semantisk basert inndeling er opplysande og nyttig, men kan også vera problematisk pga. overlapping og glidande overgangar mellom gruppene. Oversynet kan kanskje verka noko skjematisk, men systematisering og klassifisering må seiast å vera ein klar styrke ved dette arbeidet. Forfattaren reknar t.d. med og gjev døme på heile seks ulike bruksmåtar av grunnordet *hei f.* i materialet sitt (s. 718–719). Den språkinteresserte lesaren kunne nok ha ønskt seg meir omfattande omtale av nokre grunnord, t.d. av høgdenemnet *hov* og teignemnet *ste*, men også her har forfattaren venteleg måtta ta omsyn til plassmangel. Dei mest brukte usamansette namna er *Myra* (24 g.), *Dugane* (20), *Haugen* (18), *Steane* (16), *Døla* (16), *Flød(d)a* (15), *Fia* (13), *Monen* (13) og *Skådet* (13).

Underledda er inndelte i 20 grupper, også dei stort sett semantisk baserte, t.d. 3. Tall, 4. Godt eller vondt, pent eller stygt, 5. Egenskaper, 6. Vær, klima og miljø. Forfattaren skriv at inndelinga er basert på ordinnhaldet, ikkje på namngjevingsgrunnen. Dette oversynet er ei dømesamling. Opprekninga av namnedøme er nokså summarisk, med liten plass til kvart namn. Meir forklaring kunne vore ønskeleg, bl.a. om språkleg bakgrunn og utvikling, men plassmangel har vel gjort seg gjeldande også her. Heile 30 % av dei registrerte namna er sekundærnamn. Haslum skriv at dalar og myrar ofte har primærnamn, medan skrinne heiar og toppar ofte har sekundærnamn, noko som kan ha samband med at mange namn har bakgrunn i leitinga etter grøne strå, altså gras, til sommarbeite og vinterfôr – det fanst i større grad i dalar og på myrar enn på snaue heiar og toppar. Dei mest brukte samansetjingane er *Langemyr* (18 g.), *Bastauegra* (17), *Kart(e)myr(a)* (17), *Steinkleiv(a)* (15), *Kringlemyr* (14), *Rundemyr* (13) og *Svartetjønn* (13).

Å lesa korrektur på eit så stort bokverk må ha vore arbeidskrevjande. Det synest ikkje vera mykje å setja fingeren på. *Gjotheim* for *Grjotheim* (s. 713), *spør* for *spørre* (s. 739) og *får* for *for* (s. 35) må reknast som sjeldne unntak. Stundom har forfattaren i den forteljande teksten valt å nytta dialektnære ordformer og skrivemåtar som ikkje er innanfor rettskrivinga, t.d. *åbål* for *apal* (s. 743), *krettur* for *krøtter* (s. 36, 740), *kjelle* for *kjelde (kilde)* (s. 87), *ste* for *stede* (s. 52) og *tjønn* for *tjern* (720). Elles kan det nemnast at nokre namn ved lineskift er delte på ein unaturleg måte, t.d. *Stom-påsen* (s. 739), *Anton-skjerr* (s. 735) og *Kjerkee-gra* (s. 735).

Det er ein imponerande arbeidsinnsats som ligg bak boka til Haslum. Å registrera, systematisera og publisera eit så stort namnemateriale har vore svært tid- og arbeids-

krevjande. Dette har han gjennomført på ein framifrå og mønstergild måte. Boka om stadnamn frå Birkenes vil vera kjærkomen lesnad, først og fremst som oppslagsverk (katalog), for fleire brukarar, særleg for folk med spesiell tilknytning til Birkenes, men også for namneforskarar og andre mottakargrupper.

Inge Særheim

Sverker Johansson: Hur var namnet? Namntraditioner från alla tider och platser. 256 s. Stockholm: Natur & Kultur 2023. ISBN 978-91-27-17570-9.

Boken *Hur var namnet?* av Sverker Johansson är ett arbete om personnamn, som har ett mycket ambitiöst anslag – kanske alltför ambitiöst. Boken är indelad i 10 kapitel med underrubriker. Rubrikerna tycks vara den utgångspunkt, där författaren startar sina resonemang för att sedan, ofta, slutföra dem någon annanstans. I boken möts perspektiv och infallsvinklar från många olika ämnesdiscipliner, bland annat nordiska språk, allmän språkvetenskap, etnologi, antropologi, kulturgeografi och historia, något som synliggör författarens stora intresse för hela det humanistiska området.

Boken hör hemma i den populärvetenskapliga genren, men det förekommer även starka inslag av kåseri i den, vilket kan försvåra läsningen. Kåserandet leder stundtals till en »stream of consciousness», där läsaren får följa författarens tankar och skrivprocess i realtid, vilket leder in framställningen på en mängd mycket diversifierade områden. Enbart i kapitel 2 behandlas t.ex. ords betydelse och ursprung, djurs signalsystem, omtal och tilltal, mytologi, språkhistoria och språkläktskap, lånord samt barns språkutveckling. Detaljer, exempel och förklaringar hämtas från olika historiska tider och kulturer och från en mängd geografiska platser i världen. Här finns ett sådant överflöd av kuriosas att det förefaller som om de underhållande exemplen fått styra vilka generella drag som presenteras i boken. Det är helt enkelt svårt att se skogen för alla träd.

I många fall förekommer också resonemang som är så förenklade att de blir vilseledande och nästan är att betrakta som faktafel. Författaren menar t.ex. att den litterära karaktären Harry Potters fans blivit vuxna och skaffat barn, något som ökat populariteten hos namnet *Harry* (s. 78), men ingen närmare diskussion kring namnmodets rörelser i ungefärliga 100-årscykler förs. Ett annat exempel gäller frågan om namnmode och smak, som framförs på sådant sätt att bilden blir enögd och endast lyfter hur förnamn är innovationer, som inte är ekonomiskt betingade (s. 181 ff.). Social smak och skiftande anledningar till namnmodets växlingar berörs inte alls och därmed blir författarens förklaring bara delvis korrekt.

Mest intressanta är de kapitel där författaren använder sig av ett namnmaterial från Wikipedia. De är inspirerande att läsa även om de inte är tillräckligt stringenta för att utgöra vetenskapliga bidrag. Digitaliserade material möjliggör, vilket Johansson visar, en global analys av såväl andra kulturers namn som av olika tidsepokers namngivning. Detta skulle med fördel kunna utvecklas vidare inom den vetenskapliga forskningen.

Sammanfattningsvis visar boken *Hur var namnet?* att det finns ett stort intresse hos allmänheten för personnamn och namnforskning, något som är mycket positivt. Boken har, som redan nämnts, ett brett anslag och spänner innehållsligt över hela världen,

över många kulturer och över olika tidsepoker, men det förekommer ingen särskilt fördjupande diskussion eller analys i den, varför den mer kan betraktas som underhållning än som folkbildning. Namnforskning är förvisso ett tvärvetenskapligt ämne, men i det här fallet leder detta faktum snarast till att boken saknar fokus. Det hade varit önskvärt med en bättre stringens och en tydligare riktning. Dock, för att avsluta positivt, det jag uppskattar mest är författarens frimodighet när det gäller bruket av kontroversiella forskningsmaterial. Trots de nämnda bristerna öppnar boken upp för den tänkvärda möjligheten att inom framtida personnamnsforskning i högre grad använda digitalt material och kanske även artificiell intelligens (AI).

Linnea Gustafsson

Names and Naming. Multicultural Aspects. Ed.: Oliviu Felecan & Alina Bugheșiu. 490 pp. Cham, Switzerland: Palgrave Macmillan. 2021. ISBN 978-3-030-73185-4. ISBN 978-3-030-73186-1 (eBook).

Antologin *Names and Naming. Multicultural Aspects* kom ut på det prestigefulla förlaget Palgrave Macmillan 2021. Utöver denna kvalitetsstämpel försågs boken med två s.k. *blurbar* (från eng. *blurb*), dvs. positiva citat om boken och dess innehåll underskrivna av två av den internationella onomastikens frontfigurer, Milan Harvalík och Peter Jordan. Läsaren kan därför förvänta sig att boken inkommer med en klagörande och belysande framställning om det framväxande forskningsfältet multikulturalitet och namn.

Antologier tenderar att lida av viss spretighet. Det är begripligt att författarna till bokens trettio bidrag definierar eller positionerar sig olika i förhållande till begreppen multikulturalism, flerspråkighet, identitet osv. Det inledande kapitlets huvuduppgift brukar vara att skriva fram en ämnesmässig, teoretisk och metodisk syntes och visa ingångar in i den helhet som inte nödvändigtvis är alldeles uppenbar för läsaren. Redaktörerna Oliviu Felecan och Alina Bugheșiu förstår inledningens roll på ett annat sätt, eftersom en sådan syntes – eller för den delen en reflektion kring vilka läsare boken vänder sig till – saknas. Inledningen sätter antologin i relation till andra publicerade arbeten om multikulturalitet som dock i de flesta fallen enbart blir omnämnda utan att samspelet mellan nykomlingen och de redan befintliga texterna tydliggörs. Därtill listas många olika exempel på hur multikulturaliteten kan komma till uttryck inom onomastisk forskning – utan att dessa exempel relateras till antologins kapitel. Inte heller någon initial presentation av kapiteln får utrymme, vilket innebär att klargörandet av eventuella gemensamma nämnare gällande ämnesval, geografisk eller språklig hemvist eller teoretiska och metodologiska utgångspunkter uteblir. Inledningens och till en viss grad bokens egentliga ärende – utifrån *en* läsares horisont – att diskutera *onomastisk multikulturalism* (eng. *onomastic multiculturalism*, s. 4) som ett vetenskapligt forskningsämne – förblir till stor del outrättat, eftersom den grundläggande begreppsapparaten aldrig definieras eller problematiseras på ett övergripande, kapitelöverskridande plan. Visionen med boken förefaller med andra ord ha varit att visa upp mångfalden av tänkbara forskningsingångar utan att ge en sammanhängande och pedagogisk genomgång av forskningsinriktningen och dess kopplingar till andra

discipliner – som rimligen inte kan likställas med en lista på publikationer om multikulturalitet inom olika fält.

Antologins första del, *Naming policies, trends and practices in the context of multiculturalism*, samlar arton kapitel som i första hand ordnas enligt den geografiska region varifrån den empiriska datan härstammar, Amerika, Europa, Afrika eller Asien, samt i andra hand enligt vilka namntyper som studeras, dvs. personnamn, ortnamn eller övriga namn. De flesta kapitlen redogör helt eller delvis för nya empiriska studier (Nuessel, Sutton, Matsyuk, Golomidova, Goryaev & Olshvang, Tsepkova, Astori, Rieger, Tanabe & Jiang), medan åtta bidrag snarare kan karaktäriseras som handboks Kapitel där forskningsläget på ett specifikt område sammanfattas (Walkowiak, Schohenmaier, Felecan, Slíz, Böleskei, Nyström, Neethling, Abu Hatab). Väldigt få bidrag engagerar sig i att reda ut vetenskapliga premisser för sina framställningar utifrån bokens övergripande tema – exempelvis saknas i de flesta fallen nyanserade diskussioner av begreppet multikulturalitet eller samspelet mellan flerspråkighet, etnicitet och multikulturalitet. Istället tenderar det multikulturella komma fram indirekt genom att författarna skildrar ett lands eller en regions historia – inklusive den nyaste – av kulturella och språkliga möten. De kapitel som intresserar sig för hur multikulturella aspekter kan tänkas definieras och beforskas tar hjälp av tvärvetenskaplig forskningslitteratur och ordboksdefinitioner (Nuessel, Golomidova, Tsepkova, Rieger). Bidragen positionerar sig vidare olika vad gäller metodisk transparens, dvs. begripliga och kritiskt medvetna redogörelser för datakällor, urval av data, datans jämförbarhet, etiska överväganden, analysmetoder och deras eventuella brister. Fokus ligger istället på resultatredovisningen. Till exempel saknar fyra kapitel (Sutton, Walkowiak, Neethling, Abu Hatab samt tre kapitel i del 2, Alpatov, Nielsen & Nielsen, Smith) diskussion och avslutande sammanfattning.

Golomidova, Tsepkova, Slíz, Nyström och Rieger ger sammantaget starkast intryck. Golomidova erbjuder en teoretiskt förankrad diskussion av s.k. *gatuskap* (eng. *streetscapes*) i tre regionala huvudstäder i Ryssland, Kazan i Tatarstan, Ufa i Basjkortistan och Yakutsk i Sacha/Jakutien. Författaren använder sig av flera olika material som policydokument och insamlade gatunamn som analyseras och kontextualiseras inom ramen för nutida och till viss del historiska förhållanden. Metodiskt saknas redogörelse för dataurvalet, vilket försvårar bedömningen av bidraget. Det är vidare förvånande att de religiösa och koloniala aspekterna inte vägs in i diskussionen av de skillnader i materialen som framträder. Därtill är det olyckligt att till stor del enbart gatunamn på ryska används för exemplifiering där det framgår att både tatariska och basjkiriska namn står först i namnkedjor på skyltar. Tsepkova redogör för en studie av multikulturella binamn (eng. *nicknames*) i nutida ryskspråkiga sammanhang. Metodiskt sett är bidraget ett av volymens starkaste, eftersom författaren redogör för hur insamling och analyser har gått till – även om problematisering av självrapporterade data och kategoriseringarna till stor del uteblir. Några av de inkluderade binamns-exemplen kan ses som pejorativa, vilket väcker frågor om hur den etiska bedömningen – som författaren alltså tar upp – gått till. Slíz bjuder på en nyanserad syntes om multikulturella aspekter i ungerska för- och efternamn. Kapitlet är genomarbetat och inkluderar – utöver översiktsskildringen – nödvändiga detaljer av olika typer, t.ex. dateringar av medeltida belägg eller korta problematiseringar av de redovisade tolkningsförslagen. Läsaren uppmärksammas flera gånger på att till synes religiöst eller kulturellt kodade namn inte nödvändigtvis behöver signalera eller peka på bärarens eller föräldrarnas religion eller etniska bakgrund.

Nyström – och till viss del även Walkowiak – visar i sin genomgång av multikulturella ortnamn (eng. *multicultural toponymy*) i Norden på medvetenhet om kopplingar mellan språk- och namnpolitik, även om dessa inte utforskas eller kontextualiseras vidare via redogörelser för relevant forskningslitteratur. Bidraget bär en tydlig handboksprägel och syntetiserar alltså forskningsläget på området. Ytterligare en förtjänst är problematiseringen av huruvida engelskspråkiga element i nutida svenska namn kan ses som exempel på multikulturalitet. Idén är intressant och har konsekvenser för hur multikulturalitet inom namnforskningen kan definieras och förstås. Definitionen av multikulturalitet är en av antologins huvuduppgifter, men denna får dessvärre inte någon djupare behandling i kapitlet. Riegers genomgång av tanzaniska förnamn och gatunamn i Dar es Salaam visar på en namntypsöverskridande ingång i hur multikulturalitet i namn kan utforskas. Kapitlet utgör ytterligare en handboksframställning med vissa inslag av självständig undersökning då gatunamnsavsnittet bygger på egna analyser. Bidragets förtjänst är dess teoretiska medvetenhet och förmågan att kontextualisera resultaten av språkliga analyser, även om det finns exempel på tveksamma dataurval. Till exempel hämtas underlaget för förändringar i motiveringar vid namnval delvis från en nättidningsartikel om 75 unika tanzaniska förnamn som vänder sig till nyblivna föräldrar. Visserligen kan artikeln indirekt, dvs. genom sina rekommendationer, återspegla namngivningstrender, men den bygger inte på någon vetenskaplig studie, vilket borde ha problematiserats.

Ett exempel på ett kapitel som inte borde ha medtagits är Astori som behandlar multikulturella influenser i det nutida italienska personnamnsskicket. I bidraget får diagram och listor på förnamn med olika kulturella hemvister stå för resultatredovisningen (s. 215–219) utan så mycket mer av förklaring, diskussion eller ens metatext. Kapitlet avslutas med en exempelsökning på den italienska statistikmyndighetens webbsida (s. 222–224), där läsaren uppmanas att göra egna sökningar på vissa förnamn. Bidragets vetenskaplighet kan ifrågasättas av flera skäl då det inte finns några forskningsfrågor eller beskrivningar av metod eller teori, eller diskussioner av några begrepp. Den begränsade resultatdiskussionen och anknytningen till annan forskning på området i det sista avsnittet övertygar inte.

Tolv kapitel ingår i volymens andra del, Naming as a form of identity construction in multicultural societies. Kapitlen är i stort sett ordnade enligt samma principer som bidragen i bokens första del. Dock verkar variabeln namntyp ha trumfat över den geografiska regionen i det här fallet eftersom två litteräronomastiska bidrag, som behandlar namngivning i fem amerikanska romaner respektive Shakespeares pjäser (Nilsen & Nilsen, Smith), placeras sist. Återigen varvas synteser (Tort-Donada, Czopek-Kopciuch, Bergien, Felecan & Felecan, Alpatov, Odebode) och redogörelser för självständiga undersökningar (David & Klemensová, Cotticelli-Kurras, Bugheşiu, Mangena & Waliaula, Nilsen & Nilsen, Smith), även om flera bidrag innehåller både syntetiserande och redovisande drag. De övergripande metodologiska bekymmer som redan omnämnts gör sig gällande i kapitlen i olika grad, tydligast i synteser i handboksformat. Det enda bidraget som explicit positionerar sig i relation till antologins övergripande tema, multikulturalitet, är Czopek-Kopciuch. Vidare definieras inte den andra delens bärande begrepp, ”identitet”, i något av kapitlen trots att identitet och dess konstruerande utgör kapitlens gemensamma nämnare enligt bokdelens titel. Flera av bidragen använder sig inte av termen överhuvudtaget, medan resten talar om olika typer av identitet som lokal identitet (David & Klemensová), varumärkesidentitet (Bergien, Bugheşiu), europeisk eller latinsk identitet (Felecan & Felecan), etnisk iden-

titet (Mangena & Waliaula), vit identitet (Odebode). Vid ett tillfälle förefaller ordet *identitet* användas som synonym till (otvetydig) identifiering av ortnamn i flerspråkiga miljöer (Czopek-Kopciuch).

Tre bidrag (David & Klemensová, Czopek-Kopciuch, Bergien) bryter delvis ny mark och/eller utgör exempel på bra forskningshantverk. David & Klemensová behandlar den multifunktionella användningen av tyska ortnamn i olika kontexter i dagens Tjeckien. Återupplivandet av de tyska namnen handlar nästan aldrig om den eventuella tyskspråkiga minoritetens intressen utan förklaras istället av namnens handelsmässiga dragningskraft alternativt av namnens identitetsskapande funktion för lokal tjeckisktalande befolkning. Det samlade greppet om de olika självständiga analyserna där fler perspektiv på samma material möts utgör bidragets starkaste sida. Avsnittet om korpusstudien där bruket av de tyska namnen i texter av olika genrer jämförs fungerar mindre bra, eftersom de metodologiska aspekterna inte tas upp. Czopek-Kopciuch ger en välformulerad och balanserad syntes över ortnamn av olika språkliga ursprung i dagens Polen samt över den nutida ortnamnspolitiska situationen i landet. Kapitlet introducerar flera källkritiskt viktiga resonemang om dialektala gränser och de inlånade namnledningarnas produktivitet. Bergien skriver om multikulturella aspekter av varumärkesskapande i Tyskland och, mer specifikt, om varumärkens kulturella betydelser och/eller betydelsepotential vid exempelvis s.k. etnisk marknadsföring, dvs. marknadsföring som vänder sig till specifika etniska grupper i ett multikulturellt samhälle. Diskussionen av namnelement från andra språk, t.ex. engelskan i tyskspråkiga sammanhang (se även i Bugheşiu), fördjupar det problematiserande resonemang om engelskan och multikulturalitet som Nyström introducerar. Dessa främmande element spelar en viktig roll och bidrar till varumärkesskapandet genom att signalera prestige eller modernitet eller framgång. Till slut vill jag också uppmärksamma ett nyskapande teoretiskt och metodologiskt drag i Mangena & Waliaula som tar upp intersektionell hybriditet i sina analyser av multikulturell, flerspråkig för- och efternamnsgivning i Kenya och Zimbabwe.

Antologin inbjuder något oväntat till reflektion kring en lång rad politiska skeenden som präglar – eller snarare hemsöker – vår samtid, i detta fall Rysslands långvariga krig mot Ukraina som inleddes 2014 genom annektering av Krim och delar av Donetsk och Luhansk, samt deras otvetydiga inverkan på forskningens villkor. När forskarnas politiska åsikter och övertygelser utgör ett högst påtagligt lager i en vetenskaplig text krävs eftertanke, självvranssakan och problematiserande – gärna i dialogformat. Alpatov bidrar i detta fall med en vetenskaplig text om multikulturalitet i »ryska toponymer» som exempelvis går ut på att Krim är en del av dagens Ryssland. Det är märkligt att kapitlet släppts genom utan att anledningar till varför Krim, som enligt internationell rätt är en del av den suveräna staten Ukraina, anses vara ryskt, återopas. Att förtiga det kontroversiella, dvs. att släppa genom texten helt oemotsagd, kan i detta fall likställas med att normalisera Rysslands ockupation av Ukraina. I mina ögon vittnar kapitlet om både författarens och redaktörernas dåliga omdöme.

Antologins redigering kunde ha varit bättre. Det förekommer figurtexter på andra språk än engelska (Astori och Cotticelli-Kurras), uppenbara felaktigheter, t.ex. *Russian* istället för *Prussian* vid etymologiska genomgångar i Czopek-Kopciuch, och flera idiosynkratiska tillämpningar av formatering och redovisningar av exempel och liknande i de olika kapitlen. Tanabe & Jiang är det enda bidraget som innehåller bilder i färg; resten innehåller svartvita bilder av oklar anledning. I fallet Tort-Donada fungerar flera av de svartvita bilderna inte, eftersom man knappt ser vad dessa föreställer. Fler bilder

lämpar sig tyvärr inte heller för tryck pga. dålig upplösning. Det förekommer inga korshänvisningar mellan de bidrag som ämnesmässigt hör ihop eller innehåller besläktade resonemang (t.ex. Schochenmaier, Felecan och Felecan & Felecan där rumänska material behandlas eller Slíz och Bölcskei som båda handlar om ungerska personnamn eller de många kapitel som behandlar namnpolitiska aspekter). Detta försvårar icke-linjära läsningar av antologin för de läsare som är intresserade av en viss aspekt som bidragens rubriker inte alltid avslöjar. Därtill vill jag också uppmärksamma att redaktörerna tillåter pejorativa benämningar som *zigenare* (eng. *Gypsy*) i Felecan där etnonymen dessutom anses visa bärarens hudfärg. Benämningen är olämplig och det vore önskvärt att byta ut den mot den neutrala *rom* eller *romer* (eng. *Roma*) som t.ex. Slíz använder. Nuessel refererar till den amerikanska ursprungsbefolkningen som immigranter, vilket är ett uppseendeväckande påstående. Sammantaget cementerar till slut kapitlet med personnamnsfokus tvåkönsnormen. Det är begripligt att befolkningen historiskt sett sorterades i kvinnor/flickor och män/pojkar, men det är beklagligt att antologin inte bjuder på några nyanserade resonemang om kön, könstillhörighet och köns mångfald, t.ex. åtminstone vad gäller nutida binamnsbruk.

Vad säger till slut antologin om multikulturalitet i namn och namngivning? Den säger att det finns många olika aspekter av multikulturalitet att ta i beaktande samt att de flesta aktiva namnforskare verkar förstå begreppen och premisserna för vetenskaplig forskning inom området på sitt eget sätt. Boken fungerar alltså snarare som en temperaturmätare på denna framväxande inriktning, än en regelrätt handbok som kan tänkas besvara komplexa frågeställningar om fältet och dess huvudsakliga intresseområden. Som helhet erbjuder volymen tyvärr inte några verbaliserade, nyanserade svar på vilka definitioner och uppfattningar om multikulturalitet, flerspråkighet, etnicitet och identitet samt om det intersektionella samspelet dem emellan hör till huvudfaran och vilka utgör möjliga sidospår. Bokens väsentliga svaghet är avsaknaden av en syntes, vilket endast till en viss grad kompenseras av några av de enskilda bidragen. De högt satta förväntningarna har med andra ord inte infriats.

Alexandra Petrulevich

Praktische Relevanz von Namenforschung und Namenkunde. Festschrift für Albrecht Greule zum 75. Geburtstag. Roswitha Fischer, Stefan Hackl, Sandra Reimann & Paul Rössl (Hrsg.). 282 S. Regensburg: Edition vulpes 2021. (Regensburger Studien zur Namenforschung 10.) ISBN 978-3-939112-09-9.

Med anledning av den tyska namnforskaren Albrecht Greules 75-årsdag genomfördes 2017 ett symposium i Regensburg som sedan resulterade i den här festskriften. Temat för volymen är »namnforskningens praktiska relevans» och den omfattar inte mindre än 12 bidrag från tyska namnforskarkollegor, som ger olika perspektiv på temat. Därutöver innehåller volymen också en redogörelse för Albrecht Greules forskargärning liksom en fullständig förteckning över hans publikationer 1963–2020, vilka behandlar allt från bebyggelsenamn och namn på vattendrag (enskilda namn, namngrupper och teoretiska perspektiv) till personnamn i ortnamn, namnlexikografi, namn på befolkningsgrupper, namn på gudar m.m. Volymen ger en mångfacetterad bild av

vad tillämpad onomastik kan innebära och visar tydligt den viktiga – och ofta alltför underskattade – roll som kunskapen om namn faktiskt har i vårt samtida samhälle.

Flera bidrag behandlar på olika sätt allmänhetens intresse för namn. Jürgen Udolph beskriver sina erfarenheter och reflektioner efter 20 års framträdanden i radio och tv och bidrar därigenom till viktig medieträning för framtida generationer av namnforskare. Wolfgang Janka diskuterar populärvetenskapligt skrivande om ortnamn och Roswitha Fischer beskriver arbetet med att besvara allmänhetens frågor om efternamns härkomst. Kathrin Dräger och Rita Heuser sammanfattar arbetet med att ta fram en digital bok om tyska efternamn och beskriver såväl tankar kring målgrupp och medium som arbetsprocessen, den konkreta uppbyggnaden av artiklar och vilken respons man fått från allmänheten. Peter Ernst analyserar diskursen kring namnbyte i det offentliga rummet, med utgångspunkt i en gata i Wien, som tidigare varit uppkallad efter en välkänd antisemitisk politiker men som 2012 bytte namn. Här får läsaren inblick i argumentationsstrukturer och semantiska perspektiv utifrån reaktioner på namnbytet bland politiker, föreningar och i allmänhetens kommentarer i pressen.

Namnens betydelse i specifika delar av samhället blir föremål för flera artiklar. Kathrin Simon skriver om namnforskning i skolan och pekar här på olika didaktiska möjligheter och lärandemål. Dieter Schwab diskuterar pseudonymer ur ett rättsligt perspektiv och tar bland annat upp utmaningar med människors namnbruk (såväl som anonymitet) i digital interaktion. Även Sascha Schmidt Kärst utgår från ett rättsligt perspektiv och beskriver vägen till ett patent och varumärkesnamn. Med utgångspunkt i ett marknadsföringsperspektiv ger Elke Ronneberger-Sibold en utförlig bild av bruket av ortnamn i varumärkesnamn. Anikó Szilágyi-Kósa tar upp hur tvåspråkiga ordböcker hanterar och i olika utsträckning översätter namn på personer och platser. Rüdiger Harnisch analyserar också hanteringen av ortnamn över språkgränser, men med fokus på variation i skapandet av invånarbetesbeteckningar ur ett morfologiskt-typologiskt perspektiv. Ett inomvetenskapligt perspektiv finns slutligen också med i volymen genom Kerstin Richters bidrag om erfarenheter av att använda digitala datainsamling i ett så kallat »fältarbete online». Namnforskningens praktiska relevans framträder brett och tydligt i volymens olika delar och därigenom erbjuds givande och inspirerande läsning även för namnforskare utanför det tyskspråkiga området.

Emilia Aldrin

Stockholms gatunamn. [Av] Nils-Gustaf Stahre, Per Anders Fogelström, Nils Johan Ferenius & Gunnar Lundqvist under medverkan av Börje Westlund, Lars Wikström, Göran Sidenbladh, Lars Cleve och Carl Magnus Rosell. 4 uppl., utökad och reviderad av Staffan Nyström. 784 s. Stockholm: Stockholmia förlag 2022. (Monografier utg. av Stockholms stad 50.) ISBN 978-91-7031-336-3.

De tre tidigare upplagorna av Stockholms gatunamn, recenserade i NoB 72 (1984), NoB 81 (1993), respektive NoB 95 (2007), publicerades 1982, 1992 och 2005. I den fjärde, utökade och reviderade upplagan behandlas 5 454 namn i stadens 117 stadsdelar; sedan tredje upplagan har 741 nya namn tillkommit och 47 namn har utgått.

Namngivningen i Stockholm handhas av den kommunala Namnberedningen. Vid ett tillfälle har dock Namnberedningen blivit desavouerad. Den nya bebyggelse som tillkom under 2000-talets första decennier på det tidigare Norra Stationsområdet, norrut mot Karolinska sjukhuset och österut omkring Norrtull kallas numera allmänt *Hagastaden* genom en överenskommelse mellan Solna kommun och Stockholms stad på politisk nivå utan att Namnberedningen hörts. Vid namnsättningen av gator och kvarter i området valde kommunerna också oväntat att tillsätta en gemensam arbetsgrupp med tjänstemän och konsulter som tog över beslut om namngivningen. Staffan Nyström kommenterar: »Såvitt känt är detta första gången Namnberedningens för många att föreslå namn ansetts otillräcklig.»

Officiell namngivning i städer och samhällen väcker ofta stort intresse bland politiker och allmänheten. Efter Astrid Lindgrens död 2002 fördes en intensiv debatt om hur hennes gärning skulle ihågkommas, bl.a. föreslogs gatunamn. I linje med ett beslut i kommunfullmäktige 2004 hade Namnberedningen planerat att namnen i ett nyplanerat område i Mariehäll i möjligaste mån skulle namnges utifrån Astrid Lindgrens sagovärld. Författarinnans anhöriga motsatte sig dock detta, eftersom hon inte ensam borde sättas »på piedestal». De föreslog i stället att ett mer allmänt »barnboksområde» skulle skapas. Så blev det också, varvid t.ex. inte bara *Bullerbytorget* och *Pomperiposatorget* utan också *Krakel Spektakels Gata* och *Klas Klättermus Gata* tillkom. Astrid Lindgren själv ihågkoms i *Astrid Lindgrens Terrass*, som avser en avgränsad del av Vasaparken invid Dalagatan, där hon bodde under lång tid fram till sin bortgång. Namnet kunde fastställas efter en lång och intensiv debatt, där stadens politiker, press och allmänhet deltog. Gatunamn anses ofta särskilt lämpade för att ihågkomma kända personer, och sådana s.k. memorialnamn väcker ofta känslor.

En rad nya memorialnamn har tillkommit, många syftande på kvinnor, som i detta sammanhang ofta anses underrepresenterade. Namnkategorin »berömda svenska författare» i Stadshagen har sålunda utökats med *Birgitta Trotzigs Torg*, *Eyvind Johnsons Gata*, *Harry Martinsons Gata*, *Lenngrengatan* (efter Anna Maria Lenngren), *Moa Martinsons Torg*, *Nelly Sachs Park*, *Pär Lagerkvists Gata*, *Tomas Tranströmers Gata* och *Victoria Benediktssons Park*. *Lenngrengatan* fastställdes redan 1938 för en gata i Marieberg som dock aldrig kom till utförande. Namnet utgick 1979 och återinfördes i Stadshagen 2010. Bland andra nytillkomna memorialnamn kan nämnas *Alva Myrdals Gata* och *Barbro Alvings Gata* i Fruängen samt *Jan Stenbecks Torg* i Kista och *Josef Franks Plats* på Ladugårdsgärdet.

Den nya upplagan innehåller inte bara artiklar över nytillkomna namn, många av de befintliga artiklarna har kompletterats med nytillkomna uppgifter och nya namntolkningar, vilka alla givetvis här inte kan uppmärksammas. Namnet *Stockholm* består liksom i tidigare upplagor en egen behandling. Det har senast (2017) ingående diskuterats av kulturgeografen Clas Tollin, som ansluter sig till en gammal tanke att *Stock-sund* är ett äldre namn på Norrström, som han menar syftar på en gräns i sundet, kanske över ön Stockholm/Stadsholmen, och att *stock* syftar på ett rest gränsmärke, markerande stifts- och landskapsgränsen vid tiden för Stockholms etablering. Förklaringen får visst gillande av Staffan Nyström, som då tänker sig att ett *Stockholm* har gett upphov till **Stockholmssund* och så *Stocksund*. Vad *stock* syftar på kanske alltså inte, som antogs i tidigare upplagor, förblir en språklig gåta. Namnet *Tegelbacken* har blivit mer än 200 år äldre jämfört med tredje upplagan genom ett nyfunnet belägg från 1623 i en småländsk dombok.

Att revidera ett så omfattande verk som Stockholms gatunamn innebär också ett mödosamt arbete med faktakorrigeringar gällande t.ex. verksamhetsförändringar som har ägt rum sedan den föregående upplagan utkom. Staffan Nyström, som också reviderade och kompletterade den tredje upplagan, är att gratulera till denna nya upplaga, som genom de många illustrationerna och de rika historiska och kulturhistoriska uppgifterna gör den till ett värdefullt uppslagsverk om Stockholm och dess människor ur ett namnperspektiv.

Mats Wahlberg

Toponyme. Standortbestimmung und Perspektiven. Hrsg. von Kathrin Dräger, Rita Heuser & Michael Prinz. 270 S. Berlin & Boston: de Gruyter 2021. (Reihe Germanistische Linguistik 326.) ISBN 978-3-11-072113-3.

Den nu anmälda samlingsvolymen *Toponyme* är en mycket intressant bok som förmedlar viktig information om ortnamnsforskningens nuvarande ställning – med både problem och möjligheter – i det tyskspråkiga området. Utgåvan innehåller ett urval bidrag från en Mainzer Namentagung som ägde rum 2017.

Om någon till äventyrs inte hinner ägna *Toponyme* det mer ingående studium som verket utan tvivel förtjänar men i alla fall gärna vill bilda sig en uppfattning om dess syften, uppläggning och olika bidrag, kan vederbörande med fördel gå till utgivarnas från Freiburg, Mainz och Uppsala emanerande förord (s. V–VIII) och till Michael Prinz klagörande uppsats (s. 3–25) med titeln *Germanistische Toponomastik gestern und heute. Eine forschungsgeschichtliche Annäherung*.

I förordet (s. V) framhävs frågeställningar som är relevanta i det utgivna arbetet: En kritisk *Standortbestimmung* och en diskussion om på vilka framtida vägar ortnamnsforskningen kan gå och bör gå. Är det möjligt att för toponomastiken påvisa nya forskningsobjekt, frågeställningar, perspektiv och metoder, som meningsfullt kan komplettera det redan etablerade? Vilket stöd kan erhållas från granddiscipliner? Hur kan tänkbara innovationsfält på ett fruktbarande sätt förenas med traditionella frågeställningar? Utgivarna finner att bidragen i samlingsvolymen ger talrika svar på dessa frågor.

De olika bidragen redovisas i förordet med kortfattad information om deras inriktning. Redan uppsatstitlarna vittnar om tematisk bredd och låter ana en bestämd strävan mot nyorientering. Efter Prinz vägledande framställning följer Rüdiger Harnisch, *Von Knappenberg zu Knappetsberg oder: Auf dem Wege zu einem onymischen Affix? Das e(r)ts-Formativ als Ergebnis eines Verstärkerungsprozesses* (s. 29–42); Anne Rosar & Annika Semmler, *Appellativische Bestandteile in ausländischen Fluss- und Bergnamen* (s. 43–64); Verena Ebert, *Koloniale Mikrotoponomastik: Ein Modell für die Erforschung sekundärer Straßennamen?* (s. 67–86); Julian Jarosch & Lena Späth, *Toponyme einer nomadischen Gesellschaft – Orientierung in einer ariden Landschaft. Chancen und Möglichkeiten digitaler Toponomastik am Beispiel der Retrodigitalisierung mit Wikisource* (s. 87–108); Theresa Schweden, *Zwischen Toponym und Anthroponym. Ein toponomastischer Ansatz zur Analyse dörflicher Hausnamen als geographisches Referenzsystem* (s. 109–127); Inga Siegfried-Schupp, *Zur Erhe-*

bung inoffizieller Ortsnamn (s. 128–139); Irmtraut Heitmeier, Toponymie des Wandels – oder wie entsteht eine Namenlandschaft? Das frühmittelalterliche Bayern als Fallbeispiel (s. 140–176); Albrecht Greule, Polyonymie in der Toponymie (s. 179–188); Daniel Kroiß, Herbipolensis, Prasinopolitanus, de Cornu cervino. Die Latinisierung und Gräzisierung deutscher Siedlungsnamen in den spätmittelalterlichen und frühneuzeitlichen Matrikeln der Universität Heidelberg (s. 189–208); Holger Wochele, *Agram, Beograd und København*. Empirische Befunde aus einer Befragung zu Kenntnis und Verwendung von Exonymen (s. 209–222); Gerhard Rampl, Elisabeth Gruber-Tokić, Claudia Posch & Gerald Hiebel, Toponomastik und Korpuslinguistik. Bergnamen im (Kon-)Text (s. 225–248); Christian Zschieschang, Ortsnamenforschung im digitalen Zeitalter. Einige konzeptionelle Überlegungen (s. 249–265). Även bokens avslutande sakregister (s. 267–270) berättar om mångsidighet; man finner där ord och uttryck som lockar till studium av det bakomliggande innehållet.

Michael Prinz tecknar till en början en forskningshistorisk bild av toponymisk forskning i tyskspråkiga områden. Han konstaterar (s. 8 f.) att denna forskningsgren i hävdvunna former varit ytterst framgångsrik men också att toponomastiken i dagens läge på olika håll har svårt att behålla sina positioner i den akademiska världen. I ett avsnitt med underrubriken Eine toponomastische Renaissance (s. 9 ff.) framhåller han att toponomastiska frågeställningar under de senaste åren har upplevt en renässans i granndiscipliner. »Verantwortlich waren dafür in erster Linie grundlegende kultur- und sozialwissenschaftliche Neuorientierungen wie der *Spatial Turn* und die *Critical Toponymies*.» (Se om Critical Toponymies s. 11 f.) Som nyare eller återupplivande forskningsfält jämte andra sådana i den germanistiska toponomastiken nämner han (s. 13 ff.) »Inoffizielle Namen», »Mehrsprachigkeitsforschung» och »Erforschung der innerstädtischen Mikrotoponymie». Inte utan intresse från nordisk synpunkt är följande inslag (s. 15) i hans avslutande avsnitt: »Wie an einigen Beispielen gezeigt, wurden neue Impulse andernorts, etwa in den nordischen Ländern, deutlich früher rezipiert als in der deutschsprachigen Forschung.» Prinz bidrag är mycket belärande och läsvärt.

Bokens övriga bidrag erbjuder självfallet mycket som motiverar ett studium därav. Endast några nedslag: Ett aktuellt problem tangerar Albrecht Greule (s. 187) när han med omnämnande av boken Namen und ihr Konfliktpotential in Europa (2008) konstaterar att »die interlinguale Orts-Mehrnamigkeit in vielen Gegenden Europas eine Ursache für politische Konflikte ist und war». Theresa Schweden (s. 109) framhåller att husnamn i byar tidigare har behandlats som personnamn; med sitt bidrag vill hon visa att de synkront sett intar en hybridställning mellan toponymer och antroponymer. Frågeställningen kan leda tanken till den svenska diskussionen om dalska gårdsnamn (se beträffande dessa Harry Ståhl, Ortnamn och ortnamnsforskning, 2 uppl., 1976, s. 168). Om inofficiella ortnamn i stadsmiljöer heter det hos Inga Siegfried-Schupp (s. 130) att de framför allt förekommer i talspråket men »auch vielerorts auf Schildern oder als Graffiti». Som exempel på inofficiella talspråkliga kortformer av officiella namn anför hon (s. 131) bl.a. *Gundeli* för kvartersnamnet *Gundeldingen*. Bland motsvarigheter i Sverige finner vi ju t.ex. *Ackis* för *Akademiska sjukhuset* i Uppsala och *Kungsan* för *Kungsträdgården* i Stockholm.

Jag hoppas att det här har framgått att Toponyme innehåller mycket av värde och intresse och aktualiserar frågor av stor betydelse för dagens ortnamnsforskning.

Svante Strandberg

Per Vikstrand: Öländska ortnamn och öländsk landskapshistoria. 159 s. Borgholm: (Eget förlag) 2022. Distribution genom Bokbörsern (www.bokborsen.se) ISBN 978-91-527-3625-8.

Per Vikstrand, som tidigare behandlat bebyggelsenamnen i Mörbylånga kommun i serien Sveriges ortnamn, har nu skrivit en populärvetenskaplig framställning om öländska ortnamn i allmänhet. »I den här boken ska jag försöka visa hur ortnamnen på Öland kan förmedla kunskap om landskapet och om livet på ön ur en rad olika perspektiv», förutskickar han (s. 6).

Vikstrand berättar uppskattande om dem som i särskilt hög grad betytt något för ortnamnsforskningen på Öland – om de namntresserade lantmätlarna av släkten Reinius, om den engagerade upptecknaren Lage Nilsson, om den ivrige språkforskaren Hjalmar Lindroth och om den grundlärde kulturgeografen Sölve Göransson.

Efter att inledningsvis ha behandlat namnet *Öland* och landskapets språk, kommer Vikstrand in på några »skumma» ortnamn. För några, såsom *Ormöga* men även *Lerkaka* och *Gel*, leder hans resonemang till tolkningar som läsaren ganska lätt tar till sig, men svårare blir brottningen med *Byxelkrok* och framför allt *Kvinnsgården*. Det är givetvis av stort värde att visa svårigheterna och det mödosamma arbetet vid tolkning av ortnamn, men i en populär framställning riskerar nog de långa utredningarna att bli läsaren övermäktiga.

Vikstrand övergår därefter till frågan vad de många namnen på *-berg* kan avse i det för turistens öga så berglösa landskapet. Han förklarar på ett intressant sätt varför människor tagit fasta på de små höjder som ändå finns och placerat sina bostäder där, något som förklarar att relativt många bynamn innehåller ett ord för något slags höjd.

När Vikstrand kommer in på ortnamnen på *-lund*, *-lunda* och den öländska lunden får vi möta hans djupa kunskaper om äldre kulturlandskap och om sakrala namn. Han kan konstatera att både värdera det rent materiella i ett äldre kulturlandskap och känna av de övertoner av helgd som de ännu kvarvarande trädbevuxna ängarna, lunderna, kan förmedla.

På det soliga Öland är det inte förvånande att källorna har uppmärksammats och föranlett ortnamn, som t.ex. *Källa* och *Brunnby*. Vikstrand kan berätta att vissa källor under förkristen tid tycks ha reserverats för religiösa ritualer. I Horsbrunnen, 'hästkällan', har märkekluvna hästben m.m. hittats, och namnet skulle kunna vara från hednisk tid. Medan kult av lunder förbjöds efter kristendomens seger, kunde källor kristnas genom att förknippas med helgon, något som troligen skett med Sankt Elofs källa.

Gudarna Frö och Tor är omvittnade i namn på *-lunda* och Ull i ett *Ullevi*, men Vikstrand tror däremot inte, att det kända fornlämningsnamnet *Odens flisor* har med guden Oden att göra. På Öland finns rika traditioner om en Oden och hans häst och om Odens jakt, men här torde enligt Vikstrand den demoniska Odengestalt uppträda, som levde kvar under kristen tid.

Från hednagudarnas Öland går skildringen över till kungarnas och drottningarnas Öland. Med namnens hjälp skisserar Vikstrand på ett fascinerande sätt öns tidiga öden – det rör sig till en början om dunkla skeden med inget eller glest historiskt källmaterial. Här får ortnamnen i kombination med arkeologins och kulturgeografins resultat en huvudroll. Trots att det är mycket litet som man vet, visar sig nog så mycket kunna rekonstrueras. Efter besöken i forntid och tidig medeltid får läsaren så följa med till de kungliga jaktparkerna och slutligen till drottning Victorias Solliden.

Boken avslutas med ett kapitel om ett av Ölands kändaste ortnamn, fyrnamnet *Långe Jan*. Detta namn förklarar Vikstrand övertygande, men strax dyker det upp ett nytt problem: Fyren har tidigare kallats *Långe Erik*. Men varför då?

Öländska ortnamn är en lärd och samtidigt underhållande bok som på ett lyckligt sätt populariserar namnforskningen. Namnen och försöken att tolka dem blir den röda tråd, kring vilken skildringen av ön, dess natur, traditioner m.m. är tvinnad. Vikstrand framhåller att tolkningarna inte är något absolut säkert, och han visar hur ett nyfunnet äldre belägg kan kullkasta en – som det tycktes – självklar tolkning.

Särskilt uppskattar jag avsnittet om Skede mosse. Som en liten detektivhistoria utvecklar sig utredningen om vad *Skede* ursprungligen avsett – allteftersom presenteras nya fakta och tolkningsmöjligheterna väger än åt ett håll, än åt ett annat. Detta måste vara rolig lektyr för den läsare som är det minsta intresserad av sökandet efter det sannolika och inte bara kräver en färdig lösning. Jag föreställer mig att en utredning som denna kan inspirera en blivande ortnamnsforskare.

Boken pryds av vackra och instruktiva foton och tydliga, välgjorda kartor. Jämfört med alla förtjänster väger skönhetsfläckar som ett antal uteglömda bokstäver och någon halsbrytande avstavning inte så mycket.

Öländska ortnamn kan rekommenderas till alla ortnamns- och Ölandsintresserade, fackmän liksom ortnamnsamatörer, sommargäster liksom fastboende. Och Vikstrand hoppas få tillfälle att skriva om än fler intressanta öländska ortnamn. Det är något att se fram emot.

Eva Nyman